

Nová filmová historie

Posledních dvacet let dvacátého století došlo k zásadnímu přehodnocení pojetí filmové historie v návaznosti na celkovou proměnu chápání dějin jako takových, na odlišné vnímání času i díky novému pohledu na úlohu historika. Historie přestává být popisem výjimečných činů, osobností a kauzálních řad, ale stává se spíše záznamem „dějin problému.“¹

V teoretickém i historickém myšlení dochází k poznání toho, že badatel již nemůže své poznání skrývat za domnělou objektivitu, že nelze minulost restaurovat, ale že je nutné jí konstruovat, že již není možné dále opomíjet celkový politický, sociologický, historický a technologický kontext a omezit se pouze na vyprávění výjimečných událostí, vykreslování dramatických biografii slavných osobností a vyzdvihování mistrovských děl.

Vliv proměny tradiční historiografie spustil revizi klasické historiografie filmová, jejímiž zástupci byli například Léon Moussinac, Terry Ramsaye, Lewis Jacobs, Arthur Knight, Benjamin Hampton, Georges Sadoul, Jean Mitry, Jerzy Toeplitz. Vznikly nové koncepce, které se staly opozicí ke starému a nevědeckému přístupu. Toto nové pojetí bylo možné také díky institucionalizaci a profesionalizaci filmového oboru v průběhu 60. let, změně archivní činnosti, novým myšlenkovým konceptům filmové teorie i zásluhou proměn na poli filmové praxe.

Jedním ze základních impulsů aplikace nového pohledu na pole filmových teorií byla konference Mezinárodní federace filmových archivů FIAF uspořádaná v roce 1978. Ta byla zaměřena na neodkladné řešení konzervace primárních pramenů na nitrátových nosičích a na možnosti uspokojení poptávky, zejména ze strany televize, po zpřístupňování audiovizuálních záznamů. Díky zacílení pozornosti restaurátorů na ranou kinematografii, dostává se tato oblast tvorby i do centra zájmu teoretiků, stává se výchozím bodem pro přehodnocení mýtů upevňovaných v tradičně psaných dějinách filmu, nového zkoumání vývojové řady vynálezů a předchůdců kinematografie, ale i pro otevření otázky ohledně raného filmového diváka a jeho pohledu na film, který je dobově determinován.

Pokud sledujeme vývoj a zlom v teoretickém myšlení, pak je třeba zabývat se nejen nově vybudovanou materiální základnou, ale je nutné sledovat vlivy a inspirace v samotné teorii, které podnítily změnu pohledu na film a jeho dějiny. Za jednoho z hlavních předchůdců Nové filmové historie může být označen Jean-Louis Comolli, který svou kritikou pozitivistické historie, stanovující sebe sama jako přesný odraz dějin, posunul do středu zájmu materialistický přístup a zasloužil se o větší propojení teorie a historie.²

Za rozšířením kontextu při sledování jednotlivých problematik stojí Jean-Louis Baudry a Christian Metz, kteří posunuli svou pozornost od sledování filmového textu na širěji pojímané aparáty, dispozitivu a instituce. Teoreticko historické uvažování se tak proměnilo, přestalo chápat dílo jako uzavřenou jednotku a začalo sledovat celkový kontext, produkci i recepci, jejich podmínky, vlivy a proměny.

Podstatným impulsem je i nově pojímaná koncepce historie filmového stylu. Zatímco Noël Burch analyzuje styl E. S. Potera a zajímá se o různé módy reprezentace, které mohou sloužit k rozdělení stylové roviny filmů avantgardních a spektakulárních, Barry Salt se věnuje kvantitativní statistické stylistické analýze, zavádí nástroje pro přesnější popis filmového stylu. Nově chápaný styl, jako cosi vědecky měřitelného, posunuje film z oblasti interpretační do středu zájmu exaktního výzkumu. Pokud je možné film takto metodologicky analyzovat, jednotlivé rozbory se pak stávají cenným materiálem i pro dobové posuny v tvorbě.

¹ Tento termín pochází od Michèle Lagnyové, *De l'histoire du cinéma: Methode historique et historie du cinéma*. Paris: Colin 1992.

² Jean Louis Comolli, *Technique et idéologie*. Cashier du cinéma 1971/1972.

Koncept Nové filmové historie je do velké míry utvořen z opozic vůči tradiční historiografii, které mohou být naznačeny asi takto:

	Tradiční historiografie	Nová filmová historie
Pracovní postupy, přístup	Nevědecké, zkoumají nadšení znalci - amatéři bez institucionálního zázemí	Vědecké
Ideová základna	Popis ve stylu psaní dějin literatury či historie 19. století	Důležité i dějiny ekonomické, politické, sociální a technologické
Nástroje	Nedostatečné nástroje (osobní svědectví, paměť badatele...)	Zahrnutí široké škály dokumentů, i těch, které zdánlivě nesouvisejí se zkoumaným problémem (díky technologickému vývoji jsou materiály lépe dostupné)
Prameny	Jednoznačná svědectví převratných událostech a výjimečných osobnostech, jednotlivá díla	Sledování jedince, děl i událostí v historickém kontextu, zájem i o kulturní zkušenost, kulturní paměť
Práce s prameny	Prameny používány jako nezpochybnitelné dokumenty, fakta	Kritické zhodnocení pramenů, spojování dokumentů do homogenních souborů
Chápání času	Dějiny jako uniformní časové kontinuum, jednoznačné přijímání časové linie	Pluralita historických časů, nelineární, nejednotný čas, přijetí sociálního času
Perspektiva	Makrohistorická	Mikrohistorická
Historie	Historie všeobsáhlá	Historie v plurálu
Podání	Narativní, vyprávění příběhu pro širokou veřejnost, dramatické biografie	Nenarativní
Výklad	Elementární formy výkladu (od zrodu k úpadku)	Problematizace, kladení otázek, vědomí nejednoznačnosti výkladu
Řazení dějinných událostí	Kauzalita	Ne nutně lineární vývoj a příčinnost
Časové řazení	Periodizace, vytváření analytických kategorií (škola, hnutí, směr)	Ne jedno tempo, shromažďování i časově bezprostředních i vzdálených jevů

V badatelské činnosti se začíná nyní sledovat, jak širší kontext ovlivnil tvorbu, není již psána historie převratných děl, přestávají dominovat seznamy zásadních jmen. Začíná fáze, kdy není již cílem vyzdvihnutí jednoho kusu, ale kdy je podstatné dobové zázemí, do něhož jsou tyto jednotlivé entity zasazeny, a které zároveň umožňuje objevy nových úhlů pohledu. Začínají se zohledňovat vzájemné vztahy a vlivy mezi módem produkce, médií i dobovou recepcí, ale i vztahy mezi jednotlivými médii, které se nemusejí nutně odvíjet od chronologie jejich vynálezu. Zásadní je i celkový vědecký přístup směřující k interdisciplinaritě. Používání nástrojů z jiných vědních oborů, umožňuje nové nahlížení na určitou problematiku, na zdánlivě popsané pole a objevování zcela nových a často nečekaných souvislostí. Zájem badatelů se tak mnohonásobně rozšiřuje, konkrétní výzkumy se rozpadají do několika oblastí. Francesco Casetti je řadí do tří obecných linií. Každá z nich je pak ještě načrtnuta v tabulce, která shrnuje možné podkategorie a zároveň načrtává konkrétní možnosti výzkumu. Tento přehled není vyčerpávající, je pouze důkazem toho, jak byl tradiční historiografický výčet

stěžejních událostí nahrazen širokou sítí možných výzkumů i jak se celkově proměnila koncepce a metodologie jednotlivých badatelů.

- 1) **Ekonomicko – industriální dějiny** – sledují ekonomickou, průmyslovou a technologickou realitu, která se podílí na změnách a zvratech ve filmu.

Podkategorie	Základní otázka a cíl výzkumu	Zástupci a konkrétní problematiky
Finanční faktory a jejich vliv na kinematografii	- středem zájmu je otázka investic a výnosů, toho jak ekonomické uvažování ovlivňuje tvorbu a výsledek	JANET WASKOVÁ (1982) ³ – Ukazuje, jak ovlivňuje produkci newyorská burza DOUGLAS GOMERY (1984) – ukazuje, že ačkoli je Hollywood místem velkého objemu produkce, jeho slovo na výslednou tvorbu není až tolik rozhodující
Výrobní faktory	- sleduje hierarchie výrobních společností, jejich rozhodující slovo pro filmovou tvorbu, způsoby organizace práce a jejich odraz v konkrétních dílech	ROBERT ALLEN A DOUGLAS GOMERY (1985) – přicházejí se základním dělením filmové historie na oblast estetickou, sociální, technologickou a ekonomickou, ale zejména s rozdělením filmového průmyslu na produkci, distribuci a uvádění. Základní faktory průmyslové analýzy jsou pak podle nich: výkon (zisky z výroby a distribuce), chování (marketingové strategie), tržní struktury a celkové podmínky. THOMAS GUBACK (1969) – analyzuje vliv poválečných vztahů na film
Technologický vývoj	- sleduje užívání technologického vybavení v daném období	JEAN – LUIS COMOLLI (1971-1972) – se zabývá sledováním poměru technologie a ideologie. V této oblasti je zásadní jeho zájem o vznik filmu, který vidí jako důsledek sociální a ekonomické poptávky, a zkoumání vývoje a příčin užívání hloubky pole. RICK ALTMAN (1984, 1985, 1986, 1989) – se zabývá způsoby zobrazení v souvislosti s technologií. Své hypotézy dokazuje na používání zvuku ve filmu a jeho vývoji. ROBERT ALLEN A DOUGLAS GOMERY (1985) – jedním z jejich zájmů je i výzkum filmových technologií v závislosti na ekonomice.

- 2) **Sociokulturní dějiny** – film je z tohoto pohledu sledován buď jako zrcadlo, které do jisté míry odráží postoje a chování společnosti dané doby, nebo jako činitel, který určitým způsobem spouští změny ve společnosti a zasahuje do společenských procesů.

Podkategorie	Základní otázka a cíl výzkumu	Zástupci a konkrétní problematiky
Vztah kinematografie	- cílem je sledovat jaké postavení film zaujímá	PAUL LEGLISE (1969, 1977) – zajímá se o to, jak veřejné autority formují profesionální tvorbu a

³ U studií jsou uvedené pouze roky, výčet konkrétních textů se nachází dole pod heslem.

a politiky	v dané době a jak do jeho tvorby zasahuje vláda a politika	celkový filmový obchod MINO ARGENTIERI (1979) – sleduje italský film za fašismu a kontrolu diktátorského režimu nad tvorbou
Zobrazení společenské skutečnosti filmem	- zabývá se tím, jak se fenomény doby a společenská situace odrážejí ve filmu, filmy jsou interpretovány jako soubory dobových symptomů	SIEGFRIED KRACAUER (1947) – sleduje odraz fašismu na německý film Výmarské republiky PIERE SORLIN (1977, 1991)) – zkoumá fakt, jak film portrétuje společnost, ale i veřejnosti ovládanou ideu obrazu společnosti, obraz současnosti, ale i myšlenkový horizont diváctva DANA POLANOVÁ (1986) – jejím cílem zájmu je sebereprezentace společnosti
Vliv filmu na společnost	- zkoumá dopad filmu na společnost, jaké sociální struktury s filmem vznikají, sleduje širší společenský diskurs, složení publika, recepci, konstrukce národní identity a genderu	MIRIAM HANSENOVÁ (1991)– sleduje sociální procesy související s návštěvou kin ALDO BERNARDINI (1980 – 1982)– analyzuje organizaci kinematografie v Itálii do konce dvacátých let JURIJ GAVRILOVIČ CIVJAN (1991)– sleduje filmovou recepci v Rusku od počátku století do konce dvacátých let JANET STEIGEROVÁ (1990) – na základě dobových recenzí sleduje dějiny recepce ANETTE KUHNHOVÁ (2002) – zabývá se rovněž recepcí, ale užívá širší materiální základnu, za pomoci strukturovaných rozhovorů s pamětníky pozoruje fenomén kulturní paměti VINCENZ HEDIGER (2004)– zkoumá historické proměny vnímání na odlišných reakcích publika na stejný film v odlišných dobách

- 3) **Esteticko-lingvistické dějiny** – tato linie výzkumu je protikladem činnosti tvůrců posvátných dějin a pomníků význačných osobností a děl. Rekonstruuje procesy, které vedly k užití konkrétní formy k určitému vyjádření a komunikaci, které ovlivnily filmovou tvorbu jako celek. Než aby badatelé hodnotili jednotlivá díla, raději sledují formální postupy a proměny celého komplexu děl v konkrétní době.

Podkategorie	Základní otázka a cíl výzkumu	Zástupci a konkrétní problematiky
Dějiny umělecké tvorby	- používá jak prameny, tak interpretace, sleduje podmínky existence, reálný text, ale i text virtuální	CHARLES MUSSER (1991) - sleduje Porterovy díla, rekonstruuje scény z raných filmů i narativních industriálních děl, zabývá se jimi z mnoha aspektů, sleduje závislost kulturní roviny filmu na společenských a technologických změnách. LINO MICCHICHÈ (1990) – analyzuje dílo Luchina Viscontiho v celkovém dobovém kontextu, opouští deterministickou metodu, sleduje jak dokončený text, tak jeho virtuální podobu,

Dějiny formy	- strukturalistické práce, jejichž cílem je sledovat stylistické modely a formy	BARRY SALT (1983) – je zakladatelem statistické filmové stylistické analýzy DAVID BORDWELL, JANET STAIGEROVÁ a KRISTIN THOMPSONOVÁ (1985) – sledují stylistické modely a formy v náhodně vybraném vzorku filmů klasického Hollywoodu NOËL BURCH (1969) – vymezuje kriteria pro filmovou kompozici, zajímá se o filmovou dialektiku, o to, jak lze určité forma nalézt napříč dějinami kinematografie. ANDRÉ GAUDREAU (1998b) – zabývá se úhlem pohledu. THOMAS ELSAESSER (1990) – sleduje kompozici záběru a konstrukci příběhu
Dějiny ideje a praxe umění	- zkoumá dobové problémy, orientace a umělecké výzkumy, které postupně ovlivňovaly filmový styl	KRISTIN THOMPSONOVÁ (1981, 1988) – sleduje narušování běžných kódů J. DUDLEY ANDREW (1984) – je autorem práce o estetických formách

Casetti k těmto třem základním liniím přiřazuje ještě dva okruhy, které nejsou jednoznačným sledováním jednoho problému napříč dějinami. Označuje je jako:

- 4) **Poučené dějiny** – jsou výsledkem tvorby filmových historiků – cinefilů, vyznačují se bohatostí materiálu, zábavnou formou a neproblematičností.
Jako zástupce lze jmenovat práce pro katalogy, životopisy, které spojují osobní a kolektivní dějiny, konkrétně pak práce CLAUDA BEYLIHO (1987)
- 5) **Globální dějiny** – jejich výsledkem je ukázat mnohost dějin za použití různých nástrojů a jejich konfrontování. Jako příklad lze jmenovat dějiny Hollywoodského klasického filmu, jeho stylu a průmyslu, od roku 1916 do roku 1960 od představitelů wisconsinské školy DAVIDA BORDWELLA, JANET STAIGEROVÉ a KRISTIN THOMPSONOVÉ (1985). Tato trojice se snaží o objektivní, exaktní přístup a vědecktější vymezování okruhu užívaných pramenů. Zákonitosti tvorby zkoumá na náhodně vybraném vzorku bez ohledu na zdůrazňovaná díla. Dalším příkladem může být BRUNETTOVA dvoudílná práce o historii italského filmu (1979, 1982)

Základní literatura:

Francesco Casetti, *Theories of Cinema, 1945-1995*. Austin: University of Texas Press 1999.
Petr Szczepanik (ed.), *Nová filmové historie. Antologie současného myšlení o dějinách kinematografie a audiovizuální kultur*. Praha: Herrmann & synové 2004.

Jednotlivé studie:

Allen, Robert; Gomery, Douglas: *Film History: Theory and Practice*. New York: Knopf 1985.

- Altman, Rick: „The Technology of Voice“. *Iris* 3:1, 1985.
- Altman, Rick: „The Technology of Voice“. *Iris* 4:1, 1986.
- Altman, Rick: „Toward a Theory of the History of Representational Technology“. *Iris* 2:2, 1984
- Altman, Rick: *The American Film Musical*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press 1989.
- Andrew, J. Dudley: *Film in the Aura of the Art*. Princeton: Princeton University Press 1984.
- Argentieri, Mino: *L'occhio del regime*. Florence: Vallecchi 1979.
- Bernardini, Aldo: *Cinema muto italiano*. Bari: Laterza 1980 – 1982.
- Beylie, Claude: *Les film-clés du cinéma*. Paris: Bordas 1987.
- Bordwell, David; Staigerová, Janet; Thompsonová, Kristin: *The Classical Hollywood Cinema: Film Style and Mode of Production to 1960*. New York: Columbia University Press 1985.
- Brunetta, Gian Piero: *Storia del cinema italiano 1895 – 1945*. Rome: Editori Riuniti 1979.
- Brunetta, Gian Piero: *Storia del cinema italiano: Dal 1945 agli anni '80*. Rome: Editori Riuniti 1982.
- Civjan, Jurij Gavrilovič: *Istoričeskaja recepcija kino: Kinematograf v Rossii, 1896-1930*. Riga: Zinatne 1991.
- Comolli, Jean – Luis: „Technique et idéologie“. *Cahiers du Cinéma* 229 (1971), 230 (1979), 231 (1971), 233 (1971), 234 - 235 (1971 – 1972), 241 (1972)
- Gomery, Douglas: „Film Culture and Industry: Recent Formulation in Economic History“. *Iris* 2:2, 1984.
- Guback, Thomas: *The International Film Industry*. Bloomington: Indiana University Press 1969.
- Hansenová, Miriam: *Babel and Babylon: Spectatorship in American Silent Film*. Cambridge and London: Harvard University Press 1991.
- Hediger, Vincenz: „You haven't Seen It Until You Have Seen It At Least Twice. Film Spectatorship and the Discipline of Repeat Viewing“. *Cinema & Cie*, č. 5, 2004.
- Kracauer, Siegfried: *From Caligari to Hitler*. Princeton: Princeton University Press 1947.
- Kracauer, Siegfried: *Dějiny německého filmu : Od Caligariho k Hitlerovi*. Praha : SPN, 1958.
- Kuhnová, Anette: *Dreaming of Fred and Ginger. Cinema and Cultural Memory*. New York: New York University Press 2002.
- Leglise, Paul: *Historie de la politique du cinema française: Le cinéma et la Troisième République*. Paris: Lherminier 1969.
- Leglise, Paul: *Historie de la politique du cinema française: Le cinéma entre deux républiques. République*. Paris: Lherminier 1977.
- Micchichè, Lino: *Visconti e il neorealismo*. Venice: Marsilio 1990.
- Musser, Charles: *Before the Nickelodeon: Edwin S. Porter and the Edison Manufacturing Company*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press 1991.
- Salt, Barry: *Film Style and Technology: History and Analysis*. London: Starword 1983.
- Sorlin, Pierre: *European Cinemas, European Societies*. New York and London: Routledge 1991.
- Sorlin, Pierre: *Sociologie du cinéma*. Paris: Aubier Montaigne 1977.
- Steigerová, Janet: *Interpreting Films: Studies in the Historical Reception of American Cinema*. Princeton: Princeton University Press 1990.
- Wasková, Janet: *Movies and Money: Financing the American Film Industry*. Norwood: Ablex Publishing Corporation 1982.